

“ Jacques ønskede hverken nogen ceremoni eller nogen ligtale. Han ved af erfaring, hvilken prøvelse det er for den ven, som påtager sig opgaven. Han beder mig takke jer for at være kommet, velsigne jer, han beder jer om ikke at være kede af det, kun at tænke på de mange lykkelige øjeblikke, I gav ham muligheden for at dele med ham. Smil for mig, siger han, som jeg ville have smilet for jer indtil enden. Foretræk altid livet og bekræft uophørligt overlevelsen... Jeg elsker jer og smiler til jer fra hvor jeg nu end er.

Således lyder den franske filosof Jacques Derridas sidste ord, der blev læst op af hans søn Pierre ved hans bisættelse i Paris i oktober 2004 – og som kan læses i hans egen håndskrift på forsiden af dette nummer af *Passage*.

Hvordan ikke føle sympati for et sådant generøst menneske, for hvem en betingelsesløs gæstfrihed synes at være styrende for både tænkning og liv? Hvordan ikke føle distance til en sådan fransk højstemthed og forfinelse, ville andre sige. Derrida, der om nogen nåede at blive en *superstar* med læsere og fyldte auditorier over det meste af verden (men især den vestlige), egen popsang, Scritti Polittis “Jacques Derrida” fra 1982, hvor en linje lyder “I’m in love with Jacques Derrida”, og film, *Derrida – the Movie* (fra 2002 – dette nummers illustrationer er, hvor intet andet er angivet, *stills* derfra), deler sindene, men selv kritikerne, der oftest anklager Derridas arbejde for at være uklart og pseudovidenskabeligt, må modstræbende medgive – som Derek Attridge og Thomas Baldwin skrev i deres mindeord i *The Guardian* den 11. oktober 2004 – at praktisk talt alle områder af humanvidenskaberne og den kunstneriske aktivitet i sidste halvdel af det 20. århundrede har været under direkte eller indirekte indflydelse af Derrida. At indflydelsen også nåede til Danmark, kan man fx forvisse sig om hos Per Højholt, der i *Praksis, 1: Revolver* fra 1977 skrev et digt med titlen “Derrida på Vinterbanen”:

*Da han kom over strengen som no. 11
og næstsidst var hans hensigt*

*med at deltage i løbet opfyldt:
at rulle hele distancen op i sin krop*

*fra nært hold at se sejren blive vundet
og at ses ikke at tabe*

Ligeledes viser en usystematisk undersøgelse, at en del af de teoretikere, der fortsat trækkes på inden for humanvidenskaberne, er mere eller mindre direkte elever af Derrida: Homi Bhabha, Judith Butler, Gayatri Spivak og Simon Critchley er blot nogle få af disse. I Danmark har litteraters reception af hans tænkning fundet sted i to bølger: én i begyndelsen af 1970'erne, centreret omkring personer som Niels Egebak, Per Aage Brandt og Peter Kemp, én i årene omkring 1990, med blandt andre Peter Bornedal, Carsten Madsen, Henrik Oxvig, Frederik Tygstrup, brødrene Jørn og Lars Erslev Andersen, Hans Hauge og Jan Rosiek som markante figurer. Man kan

i dansk sammenhæng desuden tale om henholdsvis en grammatologisk Derrida og en dekonstruktiv Derrida, med den sidste som suppleret af eller endog supplerende den variant af dekonstruktiv litteraturkritik, som i USA voksede frem omkring Paul de Man i løbet af 1970'erne og 1980'erne. De færreste vil altså bestride, at Derridas betydning for international og for skandinavisk litteratur- og kunstkritik har været omfattende.

I de seneste ti år har danske litteraters omgang med Derrida imidlertid vist, at kun det, der på et tidspunkt er virkeligt moderne, senere kan blive virkeligt umoderne – mens Derrida var uomgængelig og for manges vedkommende toneangivende læsning på universiteternes kunst- og litteraturinstitutter frem til omkring midten af 90'erne, har hans navn for mange litterater i de senere år været forbundet med noget forgangent, en ahistorisk og apolitisk skriftfokuseret tilgang, som netop hørte senfirserne og de tidlige halvfemsere til. Men Derrida producerede faktisk samme mængde tekster i tiden fra 1993 til sin død i 2004, som han producerede fra sin debut i 1962 til 1993, selvom det altså på dansk grund kun er en meget begrænset del af disse tekster, der har fundet vej til diskussioner af litteratur og kunst i det hele taget.

I lyset af Derridas tilsyneladende forsvinding fra den litteratur- og kunstvidenskabelige dagsorden, vil vi derfor med dette nummer af *Passage* gerne stille spørgsmålet: Giver det mening – eller er det måske snarere utilrådeligt – at se bort fra Derridas tænkning i dagens diskussioner af tekst og kultur? Hvordan, hvis overhovedet, har Derridas tænkning influeret den aktuelle kunstneriske og kunstvidenskabelige scene? Hvad er Derridas litteratur- og kunstvidenskabelige brugsværdi i dag? For at belyse spørgsmål som disse bad vi en række litteratur- og kunstkritikere overveje den sene Derridas betydning for kunst- og litteraturvidenskab. Artiklerne i dette nummer af *Passage* udgør deres svar.

Bidragene viser på forskellige måder, at selvom størstedelen af Derridas sene produktion handler om juridiske, politiske, moralske og sociale spørgsmål – eller hvad man måske kort kunne kalde “det ikke-dekonstruktible” – på en langt mere direkte måde end tilfældet er i fx teksterne fra begyndelsen af 1970'erne, så er også hans sene tænkning rettet mod ikke blot det skrevne ords, men også mod fiktionens, lyrikkens og billeddannelsens grænser og muligheder.

Der tegner sig umiddelbart to typer af bidrag, selv om vi ikke bad om det: de mere teoretisk principielle – som reflekterer over fx vidnesbyrdet, politisk engagement, den æstetiske smagsdom og dyret i Derridas tænkning – og de applikative, der bruger tekster og ideer fra den sene Derrida, herunder besværgelsen, gaven, offeret, anakolutien, spøgelse, på mere eller mindre litterære tekster, spredt ud over et bredt historisk felt: Fra St. St. Blicher over Johannes V. Jensen til Claus Beck-Nielsen og Hanne Ørstavik. Midt i alt dette findes en tredje: Das Beckwerks redegørelse for den sene Derridas betydning for Das Beckwerk.

Vi lægger ud med en oversættelse af en tekst af Derrida selv: “En vis umulig mulighed for at sige begivenheden”, der introducerer og præsenterer en række af de vigtigste temaer og figurer i hans sene produktion: tilståelsen, gaven, tilgivelsen, opfindelsen (eller inventionen) og gæstfriheden. Herefter følger Mikkel Bolts bidrag “Ja, selvfølgelig, men...”, der på baggrund af en analyse af Derridas brev

til Jean Genet i anledning af, at denne i 1971 indhentede bidrag til en antologi til støtte for den fængslede sorte panter, George Jackson, redegør for Derridas politiske reservation over for et sådant forsøg på at tale på den undertrykte sorte amerikanske befolknings vegne og dermed så at sige reproducere undertrykkelsen, idet man taler i stedet for den undertrykte uden at lade dennes egen stemme komme til orde. Dernæst analyserer Sven-Olov Wallenstein i "Æstetikens ramme" Derridas læsning af Kants æstetik og den funktion, det såkaldte parergon eller "udenomsværk" tildeles heri, og viser, hvorledes Derrida eftersporer den proces af indramning og "af-ramning", der gør æstetik til en udfordring af den begrebslige logik. Jacob Lund redegør i "Det singulæres universalisering" for den afgørende rolle, litteratur og fiktion spiller i Derridas forståelse af vidnesbyrdet som en gentagelse af noget, der er eller var nærværende, en universalisering af det singulære, idet han hævder, at denne forståelse af vidnesbyrdet er et af de felter, hvor den sene Derrida har haft stor indflydelse på de litteratur- og kunstvidenskabelige studier og på den aktuelle interesse for forholdet mellem litteratur og etik i det hele taget. De mere teoretisk principielle bidrag rundes af med Karin Gundersens refleksioner over "Dyret i dekonstruktionen", forholdet mellem poesi og litteratur og den læsemåde, Derridas tænkning over disse størrelser giver anledning til.

Efter den tredje, dvs. Das Beckwerks apparition og vurdering af Derridas betydning for virksomhedens arbejde, følger de mere applikative bidrag. Det første af disse, Lilian Munk Rösings "Den sene Derrida, eller: Er Claus Beck-Nielsen et spørgsmål?" stiller, ud fra læsninger af spøgelsesets roller i Derridas sene tænkning generelt og i *Spectres de Marx* (1993) specifikt, et sjældent relevant spørgsmål til en højaktuel dansk kunstners ontologiske status: Findes Claus Beck-Nielsen? Spørgsmålet stilles, via en vej over spøgelsesets betydning i Shakespeares Hamlet, i en analyse af teaterforestillingen "Det ny menneske" fra 2009, som das Beckwerk opførte på Camp X. *Spectres de Marx* spiller ligeledes en central rolle i Stefan Iversens "Besværgelser. Jægeren og jagten i Derridas *Spectres de Marx* og Johannes V. Jensens *Madame D'Ora*". Artiklens ærinde er dobbelt, nemlig i første omgang at undersøge en særlig tankefigur i Derridas tekst, benævnt besværgelsen, for dernæst i anden omgang at gå på jagt efter denne figurs arbejde med uddrivelse og fremmanelse (af ånder, tilmed) i en af Jensens romaner fra begyndelsen af 1900-tallet, *Madame D'Ora*. Intentionen om at operationalisere en figur fra Derridas sene tænkning til brug i arbejdet med skrevne tekster er ligeledes til stede i Hans Hauges "Anakoluthon: Fortælling og løgn", selv om holdningen til perspektiverne ved et sådant projekt er mere kritiske. Med afsæt i den sjældne trope anakoluthon spørger Hauge til dekonstruktive og retoriske læsestrategiers betydning i det, han kalder et postteoretisk landskab. Hvilken værdi, hvis nogen, har Teori i forhold til den aktuelle skandinaviske litteraturs mange eksperimenter med affikionalisering, med fortælling, løgn og referentialitet hos forfattere som Hanne Ørstavik, Knud Romer, Erling Jepsen og Carina Rydberg? Forbindelser mellem Derrida og dansk litteratur er også ærindet i numrets sidste artikel, Henrik Skov Nielsens "At give ret, ret at give". Heri argumenterer Nielsen for, at nogle af de mest provokerende dele af Derridas tænkning om etik og litteratur

har rødder i den danske forfatter St. St. Blichers forfatterskab, i kraft af dennes hidtil upåagtede påvirkning af den Søren Kierkegaard, som Derrida læser i *Donner la mort*. Artiklen stiller skarpt på spørgsmålet om, hvorvidt en ikke-religiøs teleologisk suspension af det etiske er mulig og læser efterfølgende Blichers "Præsten i Vejlbj" som et svar på dette spørgsmål.

Hvor er den for alvor kritiske røst, kunne man spørge? Den var inviteret, men ønskede ikke at deltage.

Per Højholt, hvis praksis i høj grad er hjem søgt af Derrida, har givetvis ret i, at der er noget penultimativt over Derrida, en forhaling af ankomsten til målet – i form af *identiteten*, *demokratiet*, *begrebet*, *subjektet*, *loven*, *sandheden*, *filosofien*, *litteraturen*, det sidste ord; der kommer altid noget, nogle eller nogen efter (det sidste, han skrev, var netop ikke *det*, men *de* sidste ord, ord som ikke lukker, men inviterer til fortsættelse og deltagelse). Derrida går igen mange steder, gengangeriet er omsiggribende, og til spørgsmålet om gangbarhed, om han går igen, er svaret: Det har han altid gjort! Altså: Ja. Vi gentager: Ja!